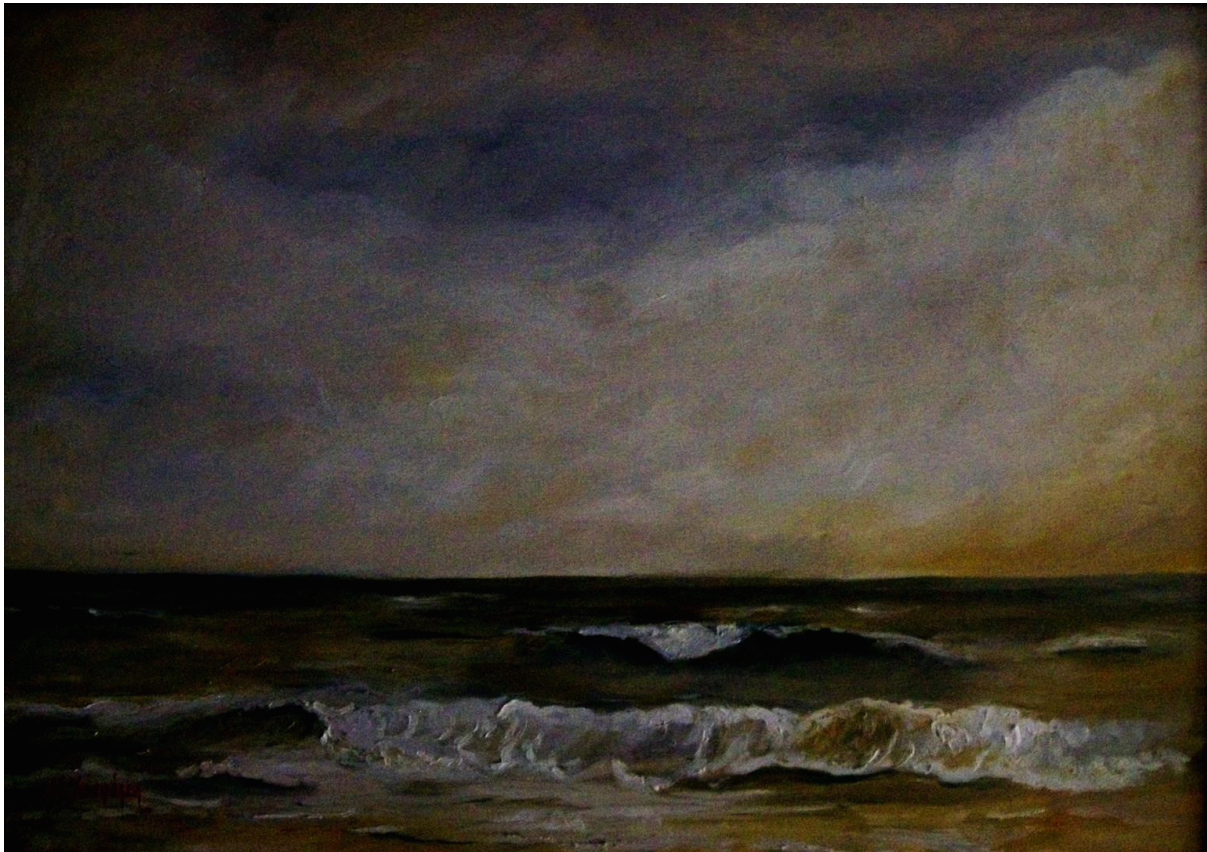

Η θάλασσα στην λογοτεχνία και στην ζωγραφική

Η θάλασσα από αρχαιοτάτους χρόνους υπήρξε ζωτικής σημασίας για τον άνθρωπο. Μέσα στην πάροδο των χρόνων πέρασε από πολλές απεικονίσεις .

Έτσι σταδιακά καθώς οι άνθρωποι εξελίσσονταν απεικόνιζαν την θάλασσα με διαφορετικές μορφές .Στα αρχαία χρόνια οι άνθρωποι απεικόνιζαν την θάλασσα σαν Θεό επειδή καταλάβαιναν ότι οπός είναι ζωτικής σημασίας και δίνει ζωή έτσι όταν τα καιρικά φαινόμενα δεν ευνοούν μπορεί να γίνει εξαιρετικά επικίνδυνη .Μη μπορώντας να εξηγήσουν επιστημονικά οι αρχαίοι άνθρ εφρωτοι τα φαινόμενα αυτά θεώρησαν πως η θάλασσα ήταν ένας θεός ο οποίος απαιτεί λατρεία και θυσίες έτσι ώστε να είναι ευνοϊκός απέναντι σε αυτόν .Ο Ποσειδώνας λοιπόν αποτέλεσε έναν απο αυτούς τους θεούς,που άλλοτε μοίραζε ηρεμία και γαλήνη στις θάλασσες συνάμα και στις καρδιές των ανθρώπων ενώ όταν δέν τον ικανοποιούσαν αγριεβε τις θάλασσες για να δείξει στους ανθρώπους όχι τόσο τον θυμό του όσο το δίκαιο και την ισορροπία του καλού και του κακού.

Αργότερα καθώς η επιστήμη προχώρησε αρκετά ώστε να εξηγήσει βασικά καιρικά φαινόμενα και την αλληλεπίδραση τους με την συμπεριφορά της θάλασσας οι άνθρωποι άρχισαν να βλέπουν την θάλασσα σαν ένα ζωντανό οργανισμό,ένα θαύμα της φύσης .Δίπλα και μέσα της κάποιος μπορούσε να εξαγνίσει την ψυχή του καθώς η ηρεμία της και η γαλήνη της μεταφερόταν στον άνθρωπο .Έτσι αποτέλεσε πυγή έμπνευσης σε ζωγράφους,λογοτέχνες και άλλους καλλιτέχνες .

Καθώς η ζωγραφική προϋπήρξε της λογοτεχνίας,η θάλασσα απεικονίστηκε πρώτη φορά στην ζωγραφική .Από της αρχαίες τοιχογραφίες μέχρι και την σύγχρονη ζωγραφική η θάλασσα αποτέλεσε σημαντική έμπνευση .Οι ζωγράφοι παρατήρησαν τους διαφορετικούς

χρωματισμούς που μπορούσε να πάρει η θάλασσα και αντίστοιχα με το τι ήθελαν να παρουσιάσουν σχεδίαζαν την θάλασσα με διαφορετικά χρώματα .Για παράδειγμα , όταν ήθελαν να παρομοιάσουν την θάλασσα με έναν ήρεμο ηλικιωμένο άνθρωπο,θα έβαφαν την θάλασσα με απαλές αποχρώσεις του κίτρινου και του κόκκινου και δεν θα είχε κύματα θέλοντας να δείξουν ότι είναι ηλιοβασίλεμα και έτσι η Ζωή του ανθρώπου φτάνει στο τέλος της. Αντιθέτως όταν ήθελαν να παρομοιάσουν την θάλασσα με έναν άνθρωπο επικίνδυνο και κακό, τότε θα ζωγράφιζαν την θάλασσα με σκούρες αποχρώσεις του μπλε και του μαύρου σε μια φουρτουνιασμένη θάλασσα πολλές φορές συνοδευόμενη από δυνατή βροχή. Επειδή όμως η ζωγραφική ήταν τρόπος έκφρασης και μάλιστα πάρα πολύ περιγραφικός και έντονος,οι ζωγράφοι μπορούσαν να παρομοιάσουν ανθρώπους, εποχές, σημαντικά γεγονότα της εποχής τους με την θάλασσα. Έπρεπε όμως κάποιος,για να καταλάβει τα μηνύματα πού ζωγράφος ήθελε να περάσει,να είχε μία αρκετά ολοκληρωμένη εκπαίδευση ανα εποχή έτσι ώστε να αντιληφθεί τα μηνύματα των ζωγράφων.

Γνωστοί ζωγράφοι που εμπνεύστηκαν από την θάλασσα είναι:

Ο Κωνσταντίνος Βολανάκης,Ιωάννης Αλταμούρας,Νικόλαος Λύτρας και Κωνσταντίνος Παρθένη

Κωνσταντίνος Βολανάκης

Ο Κωνσταντίνος Βολανάκης ήταν ένας από τους πιο σημαντικούς Έλληνες ζωγράφους του 19ου αιώνα και θεωρείται ο "πατέρας της θαλασσογραφίας". Η θάλασσα, τα πλοία και τα λιμάνια ήταν η μόνιμη πηγή έμπνευσης του Βολανάκη. Είναι ένας από τους εκπροσώπους της «Σχολής του Μονάχου», ενώ τα πιο φωτεινά του έργα αποδεικνύουν μερικές ιμπρεσιονιστικές τάσεις. Οι θαλασσογραφίες του κοσμούν τις επισημότερες αίθουσες της Αυστρίας και της Ελλάδας, ακόμη και του σταθμού του μετρό στον Πειραιά, ενώ πίνακές του έχουν πωληθεί σε διεθνείς δημοπρασίες για εκατοντάδες χιλιάδες ευρώ. Ένα από τα διάσημα έργα του Κωνσταντίνου Βολανάκη είναι «Η Πυρπόληση της Τουρκικής ναυαρχίδας». Το ίδιο έργο ζωγράφησε και ο Νικηφόρος Λύτρας.

Ιωάννης Αλταμούρας

Διάσημος για τις υπέροχες υποβλητικές του θαλασσογραφίες είναι και ο Έλληνας ζωγράφος Ιωάννης Αλταμούρας. Γιος του Ιταλού ζωγράφου και επαναστάτη Φραντσέσκο Σαβέριο Αλταμούρα και της Σπετσιώτισσας αρχοντοπούλας και πρώτης Ελληνίδας ζωγράφου Ελένης Μπούκουρα-Αλταμούρα, ο Ιωάννης Αλταμούρας, αν και έφυγε νωρίς, σε ηλικία μόλις 26 ετών, πρόλαβε να αφήσει μερικές από τις ομορφότερες θαλασσογραφίες, που μαρτυρούν ταλέντο ισάξιο του Βολανάκη. Από τα ομορφότερα έργα του ήταν «Το λιμάνι της Κοπεγχάγης».

Νικόλαος Λύτρας

Ο Λύτρας ήταν ένας από τους μεγαλύτερους Έλληνες ζωγράφους και δασκάλους της ζωγραφικής κατά τον 19ο αιώνα. Τα βασικά μοτίβα του Έλληνα ζωγράφου ήταν οι προσωπογραφίες, τα τοπία με πρωταγωνίστρια πολλές φορές τη θάλασσα και η νεκρή

φύση. Από τα πιο σημαντικά του έργα ήταν «Η πυρπόληση της τουρκικής ναυαρχίδας» και «Η θαλασσογραφία» με τα υπέροχα καλοκαιρινά χρώματα.

Κωνσταντίνος Παρθένης

Ο Παρθένης με το έργο του έφερε σημαντική αλλαγή στα εικαστικά δρώμενα της Ελλάδας στις αρχές του 20ού αιώνα. Ο Παρθένης γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου κι ασχολήθηκε, εκτός από τη ζωγραφική, και με τη μουσική. Είναι μια ιδιαίτερη περίπτωση

στη σύγχρονη ελληνική ζωγραφική. Από τα πιο αγαπημένα του έργα είναι «Το λιμάνι της Καλαμάτας».

Από την άλλη πλευρά στην λογοτεχνία ως μία πιο άμεση <<τέχνη>> καθώς ένας λογοτέχνης μπορούσε να εκφράσει την γνώμη του, έγινε γρήγορα δημοφιλής και αρεστή από τον απλό λαό που μπορούσε να καταλάβει εύκολα τα μηνύματα που εξέφρασε ο λογοτέχνης σε αντίθεση με τον ζωγράφο που ήταν εξαιρετικά δύσκολη η αντίληψη τους στο ευρύ κοινό. Επειδή όμως θέλοντας οι λογοτέχνες να εκφράσουν την γνώμη και την άποψη τους πάνω σε ποικίλα θέματα τις κοινωνικής πραγματικότητας, πολλές φορές ήρθαν αντιμέτωποι με την πολιτική εξουσία της εποχής βάζοντας τον εαυτό τους σε κίνδυνο καθώς αυταρχική εξουσία εκτελούσαν ή κυνηγούσαν τους λογοτέχνες επειδή έστρεφαν τον λαό

εναντίον της. Ωστόσο πέρα από τούς απλούς λογοτέχνες που γράφανε απλά κείμενα όπου εξέφραζαν την γνώμη τους, υπήρχαν και λογοτέχνες οι οποίοι γράφανε κείμενα και ποιήματα με βαθιά νοήματα αξίες και ιδανικά. Αυτοί οι λογοτέχνες έμειναν στην ιστορία δημιουργώντας τρόπους γραφής και έκφρασης. Για να συνδέσουν την θάλασσα με νοήματα του κειμένου τους οι λογοτέχνες χρησιμοποιούσαν αλληγορίες. Οι αλληγορίες είναι ένας τρόπος έκφρασης με τον οποίο οι λογοτέχνες συγκλίνουν δύο ή περισσότερα νοήματα μεταξύ τους ώστε να φτιάξουν μία ιστορία. Για παράδειγμα ένας λογοτέχνης άμα ήθελε να συγκλίνει την θάλασσα με την συμπεριφορά αλλόκοτη συμπεριφορά του ανθρώπου, θα παρομοίαζε τον χαρακτήρα του ανθρώπου με την θάλασσα Δηλαδή όπως η θάλασσα αλλάζει συμπεριφορά και από ήρεμη και γαλήνια γίνεται φουρτουνιασμένη και επικίνδυνη, έτσι ο χαρακτήρας του ανθρώπου ανάλογα τα βιώματα του πότε είναι γλυκός και πράος και πότε είναι απότομος και σκληρός.

Διάσημοι λογοτέχνες και ποιητές είναι:

Ο Γιάννης Ρίτσος και ο Οδυσσέας Ελύτης

A. Βιογραφία των Γ. Ρίτσου και Οδυσσέα Ελύτη

1. **ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ** (1909-1990) Ο Γιάννης Ρίτσος γεννήθηκε στη Μονεμβασιά Λακωνίας, γιος του μεγαλοκτηματία Ελευθέριου Ρίτσου και της Ελευθερίας το γένος Βουζουναρά. Είχε τρία αδέρφια. Το 1919 αποφοίτησε από το Σχολαρχείο της Μονεμβασιάς και το 1921 γράφτηκε στο Γυμνάσιο του Γυθείου. Την ίδια χρονιά πέθαναν ο αδερφός του Μανώλης και η μητέρα του. Το 1924 δημοσίευσε τα πρώτα του ποιήματα στη Διάπλαση των Παιδών με το ψευδώνυμο Ιδανικόν Όραμα. Το 1925 ολοκλήρωσε και τις γυμνασιακές του σπουδές στο Γύθειο και έφυγε με την αδερφή του Λούλα για την Αθήνα. Είχε προηγηθεί η οικονομική καταστροφή του πατέρα του και έτσι ο Ρίτσος εργάστηκε στην Αθήνα, αρχικά ως δακτυλογράφος και στη συνέχεια ως αντιγραφέας στην Εθνική Τράπεζα. Το 1926 αρρώστησε από φυματίωση και επέστρεψε στη Μονεμβασιά ως το φθινόπωρο του ίδιου χρόνου, οπότε γράφτηκε στη Νομική Σχολή της Αθήνας, χωρίς να μπορέσει ποτέ να φοιτήσει. Υπήρξε βοηθός βιβλιοθηκάρου και γραφέας στο Δικηγορικό Σύλλογο της Αθήνας. Το Γενάρη του 1927 νοσηλεύτηκε στην κλινική Παπαδημητρίου και λίγο αργότερα μπήκε στο санατόριο Σωτηρία, όπου έμεινε τελικά για τρία χρόνια. Στη Σωτηρία ο Ρίτσος γνωρίστηκε με τη Μαρία Πολυδούρη και με μαρξιστές και διανοούμενους της εποχής του, ενώ παράλληλα έγραψε κάποια ποιήματά του που δημοσιεύθηκαν στο φιλολογικό παράρτημα της Μεγάλης Εγκυκλοπαίδειας. Από το φθινόπωρο του 1930 και για ένα χρόνο έζησε στα Χανιά, αρχικά στο Άσυλο Φυματικών της Καμαλώνας και μετά από προσωπική του καταγγελία των άθλιων συνθηκών

ζωής που επικρατούσαν εκεί σε τοπική εφημερίδα, μεταφέρθηκε μαζί με όλους τους τρόφιμους στο σανατόριο Άγιος Ιωάννης. Τον Οκτώβριο του 1931 επέστρεψε στην Αθήνα και ανέλαβε τη διεύθυνση του καλλιτεχνικού τμήματος της Εργατικής Λέσχης. Εκεί σκηνοθέτησε και συμμετείχε σε παραστάσεις. Η υγεία του βελτιώθηκε σταδιακά, το ίδιο και τα οικονομικά του με τη βοήθεια της αδερφής του Λούλας, που είχε στο μεταξύ παντρευτεί και φύγει για την Αμερική. Τον επόμενο χρόνο ο πατέρας του μπήκε στο Ψυχιατρείο στο Δαφνί (όπου πέθανε το 1938) · πέντε χρόνια αργότερα τον ακολούθησε η Λούλα, που βγήκε το 1939. Το 1933 συνεργάστηκε με το περιοδικό της Αριστεράς Πρωτοπόροι και δούλεψε στο εμπορικό θέατρο για τέσσερα χρόνια (θίασοι Ζωζώς Νταλμάς, Ριτσιάρδη, Μακέδου). Στο χώρο της δημοσιογραφίας εμφανίστηκε επίσης στις στήλες του Ριζοσπάστη -όπου δημοσίευσε την πρώτη του ποιητική συλλογή Τρακτέρ με το ψευδώνυμο Ι.Σοστήρ- και των Ελευθέρων Γραμμάτων (1945). Το 1934 προσλήφθηκε ως επιμελητής εκδόσεων του οίκου Γκοβόστη και γράφτηκε στο Κ.Κ.Ε.. Το 1937 νοσηλεύτηκε στο σανατόριο της Πάρνηθας. Τον επόμενο χρόνο προσλήφθηκε στο Βασιλικό Θέατρο και το 1940 στη Λυρική Σκηνή. Κατά τη διάρκεια του ελληνογερμανικού πολέμου και της κατοχής ο Ρίτσος έζησε κατάκοιτος, παρόλα αυτά συμμετείχε στη δραστηριότητα του μορφωτικού τμήματος του ΕΑΜ και αρνήθηκε να δεχτεί χρήματα από έρανο όταν κινδύνεψε η ζωή του από τις κακουχίες. Στη διάρκεια των Δεκεμβριανών επισκεπτόταν συχνά την Καισαριανή, συναντήθηκε με τον Άρη Βελουχιώτη και συνεργάστηκε με το Λαϊκό Θέατρο Μακεδονίας. Το 1948 εξορίστηκε λόγω της αριστερής δράσης του στο Κοντοπούλι της Λήμνου, τον επόμενο χρόνο στη Μακρόνησο, το 1950-1951 στον Αη Στράτη. Το 1952 επέστρεψε στην Αθήνα και πολιτεύτηκε στην ΕΔΑ. Το 1954 παντρεύτηκε την παιδιάτρο Φηλίτσα Γεωργιάδου από τη Σάμο, με την οποία απέκτησε μια κόρη την Έρη. Το 1956 ταξίδεψε στη Σοβιετική Ένωση ως μέλος αντιπροσωπείας διανοουμένων και δημοσιογράφων και δημοσιογράφων και το 1959 επισκέφτηκε τη Ρουμανία. Το 1962 επισκέφτηκε ξανά τη Ρουμανία όπου συναντήθηκε με το Ναζίμ Χικμέτ και κατόπιν πήγε στην Τσεχία και τη Σλοβακία, όπου ολοκλήρωσε την Ανθολογία Τσέχων και Σλοβάκων ποιητών, την Ουγγαρία και τη Λ.Δ. της Γερμανίας. Το 1964 συμμετείχε στις βουλευτικές εκλογές με την ΕΔΑ Μετά το πραξικόπημα του Παπαδόπουλου το 1967 εξορίστηκε ξανά, αυτή τη φορά στη Γυάρο και τη Λέρο, το 1968 στη Σάμο, όπου τέθηκε υπό κατ'οίκον περιορισμό στο σπίτι της γυναίκας του για λόγους υγείας. Το 1970 επέστρεψε στην Αθήνα, μετά όμως από άρνησή του να συμβιβαστεί με το καθεστώς του Παπαδόπουλου εξορίστηκε εκ νέου στη Σάμο ως το τέλος του χρόνου που μπήκε για εγχείρηση στη Γενική Κλινική Αθηνών. Το 1973 συμμετείχε στα γεγονότα του Πολυτεχνείου. Μετά την πτώση της δικτατορίας και τη μεταπολίτευση έζησε κυρίως στην Αθήνα και τιμήθηκε για το έργο του από την Ελλάδα και άλλες χώρες του κόσμου. Ενδεικτικά αναφέρουμε εδώ πως ο Γιάννης Ρίτσος τιμήθηκε με το Μέγα Διεθνές Βραβείο Ποίησης της Biennale του Knokk - le - zont στο Βέλγιο (1972), το Διεθνές Βραβείο Δημητρώφ στη Σόφια (1975), το Μέγα Γαλλικό Βραβείο Ποίησης Alfred de Vigny , το βραβείο Λένιν (1977), το Διεθνές Βραβείο του Παγκοσμίου Συμβουλίου Ειρήνης (1979), το βραβείο Ποιητή Διεθνούς Ειρήνης του ΟΗΕ, το Χρυσό Μετάλλιο του Δήμου Αθηναίων (1987), το Μετάλλιο Ειρήνης Γρηγόρη Λαμπράκη (1989), τον Μεγάλο Αστέρα της Φιλίας των Λαών (Γ.Λ.Δ.), το μετάλλιο Ζολιό - Κιουρί (1990). Το 1986 προτάθηκε για το βραβείο Νόμπελ. Υπήρξε μέλος της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών(1937) και της Ακαδημίας Λογοτεχνών και Επιστημών Mainz της Ο.Δ.Γ, και ανακηρύχθηκε επίτιμος διδάκτορας των Πανεπιστημίων Θεσσαλονίκης (1975), Μπίρμιγχαμ (1978), Karl Marx της Λειψίας (1984), της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Αθήνας (1987). Πέθανε το Νοέμβριο του 1990 και η σορός του ενταφιάστηκε στη γενέτειρά του. Θεμελιώδες χαρακτηριστικό της ποίησης του Γιάννη Ρίτσου στάθηκε η στρατεύσιμη της στην υπηρεσία του ανθρωπισμού, της αγάπης και της ελληνικότητας. Κατά τη διάρκεια της εξηντάχρονης πνευματικής πορείας του ο Ρίτσος πέρασε γρήγορα από το χώρο του νεορομαντισμού-νεοσυμβολισμού του μεσοπολέμου στην πολιτικά στρατευμένη υπέρ του κομμουνισμού τέχνη, στα πλαίσια της οποίας διαμόρφωσε μια γνήσια λυρική γραφή και πρόβαλε την κοσμοθεωρία του, παραμένοντας σ' όλη τη ζωή του ένας εξαιρετικά ευαίσθητος δέκτης των συνεπειών των πολιτικών και κοινωνικών εξελίξεων τόσο στην Ελλάδα, όσο και σ' όλο τον κόσμο. 1. Για περισσότερα βιογραφικά στοιχεία του Γιάννη Ρίτσου βλ. Βελουδής Γ., «Ρίτσος Γιάννης», Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό9α. Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1988, Κώττη Αγγελική, «Χρονολόγιο Γιάννη Ρίτσου», Νέα Εστία130, Χριστούγεννα 1991, αρ.1547, σ.4-9, Πετρόπουλος Θεοδωρής, «Χρονολόγιο Γιάννη Ρίτσου», Διαβάζω205, 21/12/1988, σ.34-46, Κώττη Αγγελική, Γιάννης Ρίτσος · Ένα σχέδιασμα βιογραφίας, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1997 και Παππάς Γιάννης Η., «Χρονολόγιο Γιάννη Ρίτσου», Ελί - προχς4-5, Χειμώνας 1994-1995, σ.15-31.

2. ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ (1911-1996) Ο Οδυσσεάς Ελύτης (λογοτεχνικό ψευδώνυμο του Οδυσσέα Αλεπουδέλη) γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης, γιος του εργοστασιάρχη σαπυνοποιίας και πυρηνολογίας Παναγιώτη Θ. Αλεπουδέλη και της Μαρίας του γένος Βρανά, που κατάγονταν από τη Μυτιλήνη. Είχε τέσσερις αδερφούς και μια αδερφή τη Μυρσίνη, που πέθανε σε ηλικία είκοσι χρόνων το 1918. Το 1914 το εργοστάσιο μεταφέρθηκε στον Πειραιά και η οικογένεια Αλεπουδέλη εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Λόγω της πολιτικής τοποθέτησής του υπέρ του Βενιζέλου, ο Παναγιώτης Αλεπουδέλης φυλακίστηκε και η οικογένειά του διώχτηκε (1920). Ο Οδυσσεάς φοίτησε στο ιδιωτικό λύκειο Δ.Ν.Μακρή (1917-1924) με δασκάλους μεταξύ άλλων τους Ι.Μ.Παναγιωτόπουλο, Ι.Θ. Κακριδή και Γιάννη Αποστολάκη. Σε παιδική και νεανική ηλικία ταξίδεψε στην Ελλάδα (κυρίως στα νησιά του Αιγαίου) και την Ευρώπη. Το 1924 γράφτηκε στο Γ' Γυμνάσιο Αρρένων στην Αθήνα (από όπου αποφοίτησε το 1928) και άρχισε να γράφει στη Διάπλαση των Παίδων. Το καλοκαίρι του επόμενου χρόνου πέθανε ο πατέρας του από πνευμονία. Από το 1927 ξεκίνησε το εντενόμενο ενδιαφέρον του για τη λογοτεχνία. Το 1929 θεωρείται ως ορόσημο στη ζωή του Ελύτη. Τότε ήρθε σε επαφή με τον Υπερρεαλισμό, μέσω της ποίησης του Λόρκα και του Ελνάρ και έγραψε τα πρώτα του ποιήματα. Τον επόμενο χρόνο γράφτηκε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το 1933 έγινε μέλος της Ιδεοκρατικής Φιλοσοφικής Ομάδας του Πανεπιστημίου, μαζί με τους Κωνσταντίνο Τσάτσο, Π.Κανελλόπουλο, Θεόδωρο Συκουτρή και άλλους. Το 1935 ταξίδεψε στη Μυτιλήνη μαζί με τον Ανδρέα Εμπειρικό, όπου γνώρισε τη ζωγραφική του Θεόφιλου. Γνωρίστηκε επίσης με τους Κ.Γ.Κατσίμπαλη, Γιώργο Σεφέρη, Γιώργο Θεοτοκά και Α.Καραντώνη, ιδρυτές των Νέων Γραμμάτων, όπου πρωτοδημοσίευσε ποιήματα με το ψευδώνυμο Ελύτης. Το 1936 γνωρίστηκε με τον μετέπειτα στενό φίλο του Νίκο Γκάτσο και στο τέλος του χρόνου κατατάχτηκε στο στρατό, στη σχολή εφέδρων αξιωματικών της Κέρκυρας. Στα τέλη του 1937 μετατέθηκε στην Αθήνα και απολύθηκε το 1938. Το 1940 κατατάχθηκε στη Βόρειο Ήπειρο. Ένα χρόνο αργότερα κινδύνεψε να πεθάνει από κοιλιακό τύφο και γύρισε στην Αθήνα. Το 1945 διορίστηκε διευθυντής προγράμματος της νεοσύστατης τότε Ελληνικής Ραδιοφωνίας με εισήγηση του Γιώργου Σεφέρη (παρατήθηκε ένα χρόνο αργότερα) και συνεργάστηκε με τα περιοδικά Νέα Γράμματα και Αγγλοελληνική Επιθεώρηση. Από το 1948 ως το 1951 εγκαταστάθηκε στο Παρίσι, από όπου ταξίδεψε στην Ισπανία, την Ιταλία και την Αγγλία. Στο Λονδίνο γνωρίστηκε με το Mario Vitti και τον Pablo Picasso. Μετά την επιστροφή του στην Αθήνα έγινε μέλος της Ομάδας των Δώδεκα (1952-1953), έγινε μέλος του Δ.Σ. του Θεάτρου Τέχνης(1953), του Ελληνικού Χοροδράματος (1955) και επαναδιορίστηκε στην Ελληνική Ραδιοφωνία (από το 1953 ως τη νέα παραίτησή του το 1954). Συνεργάστηκε με το Εθνικό Θέατρο και το Θέατρο Τέχνης ως μεταφραστής. Το 1960 πέθαναν η μητέρα του και ο αδελφός του Κωνσταντίνος. Από το 1961 ταξίδεψε στην Αμερική, τη Σοβιετική Ένωση, τη Βουλγαρία. Το 1965 χρονολογείται και η έναρξη της ενασχόλησής του με τη ζωγραφική και το κολάζ. Μετά το πραξικόπημα του 1967 κατέφυγε στο Παρίσι (1969) και το 1970 ταξίδεψε για τέσσερις μήνες στην Κύπρο (στην Κύπρο ξαναπήγε το 1973). Το 1974 έγινε πρόεδρος του Δ.Σ. της Ελληνικής Ραδιοφωνίας Τηλεόρασης. Πέθανε το Μάρτιο του 1996 στην τελευταία του κατοικία στην οδό Σκουφά. Η πρώτη επίσημη εμφάνιση του Οδυσσέα Ελύτη στο χώρο της λογοτεχνίας πραγματοποιήθηκε το 1939 με την έκδοση της πρώτης ποιητικής συλλογής του με τίτλο Προσανατολισμοί. Το 1942 δημοσίευσε το δοκίμιο Η αληθινή φυσιογνωμία και η λυρική τόλμη του Ανδρέα Κάλβου και το 1943 εκδόθηκε η ποιητική συλλογή του Ήλιος ο Πρώτος. Ακολούθησαν μεταξύ άλλων το Αξίον Εστί (1959), οι Έξι και μια τύψεις για τον ουρανό (1960), το Μονόγραμμα (στις

Βρυξέλλες), το Φωτόδεντρο και η δέκατη τέταρτη ομορφιά και ο Ήλιος ο Ηλιάτορας (1971), η Σαπφώ και ο Μικρός Ναυτίλος (1984), τα Ελεγεία της Οξώπετρας (1991), και οι τελευταίες του συλλογές Δυτικά της λύπης και Ο κήπος με τις αυταπάτες (1995). Ο Οδυσσεύς Ελύτης τιμήθηκε με το Πρώτο Κρατικό Βραβείο Ποίησης (1960), το Παράσημο Ταξίαρχου του Φοίνικος (1965), με το βραβείο Νόμπελ λογοτεχνίας (1979), με το Χρυσό Μετάλλιο Τιμής του Δήμου Αθηναίων (1982), με το βραβείο Μεσόγειος της Κοινότητας των Μεσογειακών Πανεπιστημίων (1988), με το Παράσημο του Ανώτατου Ταξίαρχου της Λεγεώνας της Τιμής στο Παρίσι (1989). Το 1972 αρνήθηκε βραβείο θεσπισμένο από τη δικτατορία και το 1977 αρνήθηκε την αναγόρευσή του ως Ακαδημαϊκού. Το 1987 αναγορεύτηκε επίτιμος διδάκτωρ των Πανεπιστημίων της Ρώμης και της Αθήνας. Εκτός από το ποιητικό του έργο στην Ελλάδα κυκλοφόρησαν ο τόμος κριτικών κειμένων του *Ανοιχτά χαρτιά* (1974), ποιητικές και θεατρικές μεταφράσεις του, δοκίμια και πεζογραφήματα. Εικαστικά έργα του παρουσιάστηκαν το 1980 σε έκθεση με κολάζ του και τίτλο *Συνεικόνες* στην Αθήνα, το 1988 στο Beaubourg της Γαλλίας και το 1992 στο Μουσείο μοντέρνας Τέχνης της Ανδρού. Ο Οδυσσεύς Ελύτης τοποθετείται από τους ιστορικούς της λογοτεχνίας στους κορυφαίους Έλληνες ποιητές του αιώνα μας. Με την ποίησή του υπέταξε τα λεγόμενα ορθόδοξα σχήματα της λογοτεχνικής έκφρασης του υπερρεαλιστικού ρεύματος στην έκφραση της δια βίου πνευματικής αγωνίας του για τον ορισμό της νεοελληνικής ταυτότητας σε σχέση με τη Δύση. Έργα του μεταφράστηκαν σε πολλές ξένες γλώσσες. 1. Για περισσότερα βιογραφικά στοιχεία του Οδυσσέα Ελύτη βλ., Δασκαλόπουλος Δημήτρης, «Χρονολόγιο Οδυσσέα Ελύτη», *Χάρτης* 21-23, 11/1986, σ.261-280, Σταυροπούλου Έρη, «Χρονολόγιο Οδυσσέα Ελύτη (1911-1995)», *Διαβάζω* 362, 4/1996, σ.54-61, «Χρονολόγιο Οδυσσέα Ελύτη», *Επτά Ημέρες* (Καθημερινής)ΚΑ', 1997, σ.105-120 και Vittì Mario, «Ελύτης Οδυσσεύς», *Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό* 3. Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1985.

Β. ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ

1. Οδυσσεύς Ελύτης «Η Μαρίνα των βράχων»

Έχεις μια γεύση τρικυμίας στα χείλη - Μα πού γύριζες
Ολημερίς τη σκληρή ρέμβη της πέτρας και της θάλασσας
Λεοφόρος άνεμος γύμνωσε τους λόφους.
Γύμνωσε την επιθυμία σου ως το κόκαλο
Κι οι κόρες των ματιών σου πήρανε τη σκυτάλη της Χίμαιρας
Ριγώντας μ' αφρό τη θύμηση!
Πού είναι η γνώριμη ανηφορία του μικρού Σεπτεμβρίου
Στο κοκκινόχωμα όπου έπαιζες θωρώντας προς τα κάτω
Τους βαθιούς κυμαμένες των άλλων κοριτσιών
Τις γωνιές όπου οι φίλες σου άφηναν αγκαλιές τα δυομαρινία
- Μα πού γύριζες;
Ολονυχτίς τη σκληρή ρέμβη της πέτρας και της θάλασσας
Σου 'λεγα να μετράς μες στο γδυτό νερό τις φωτεινές του μέρες
Ανάσκελη να χαίρεσαι την αγή των πραγμάτων
Ή πάλι να γυρνάς κίτρινους κάμπους
Μ' ένα τριφύλλι φως στο στήθος σου ηρωίδα λάμβου.

Έχεις μια γεύση τρικυμίας στα χείλη
Κι ένα φόρεμα κόκκινο σαν το αίμα
Βαθιά μες στο χρυσάφι του καλοκαιριού
Και τ' άρωμα των γυακίνθων - Μα πού γύριζες

Κατεβαίνοντας προς τους γιαλούς τους κόλπους με τα βότσαλα
Ήταν εκεί ένα κρύο αρμυρό θαλασσόχορτο
Μα πιο βαθιά ένα ανθρώπινο αίσθημα που μάτωνε
Κι άνοιγες μ' έκπληξη τα χέρια σου λέγοντας τ' όνομά του
Ανεβαίνοντας ανάλαφρα ως τη διαύγεια των βυθών
Όπου σελάγιζε ο δικός σου ο αστερίας.
Άκουσε ο λόγος είναι των στερνών η φρόνηση
Κι ο χρόνος γλύπτει των ανθρώπων παράφορος
Κι ο ήλιος στέκεται από πάνω του θηρίο ελπίδας
Κι εσύ πιο κοντά του σφίγγεις έναν έρωτα
Έχοντας μια πικρή γεύση τρικυμίας στα χείλη.
Δεν είναι για να λογαριάζεις γαλανή ως το κόκαλο
άλλο καλοκαίρι,
Για ν' αλλάζονε ρέμα τα ποτάμια
Και να σε πάνε πίσω στη μητέρα τους,
Για να ξαναφιλήσεις άλλες κερασιές
Ή για να πας καβάλα στο μαϊστρο.

Στυλωμένη στους βράχους δίχως χτες και αύριο,
Στους κινδύνους των βράχων με τη χτενισιά της θύελλας
Θ' αποχαιρέτησεις το αίνιμά σου.

Αναλυτικότερα έχουμε την αναφορά του ποιητή στην τρικυμία και στην θάλασσα στον παρακάτω στίχο:

**Έχεις μια γεύση τρικυμίας στα χείλη - Μα πού γύριζες
Ολημερίς τη σκληρή ρέμβη της πέτρας και της θάλασσας**

Η γεύση τρικυμίας στα χείλη της κοπέλας φανερώνει τη συναισθηματική της αναστάτωση και μας παραπέμπει στην ένταση και τις πολυποικίλες διακυμάνσεις των ερήβων. Η Μαρίνα μοιάζει αναστατωμένη και προσηλωμένη σε κάποια σκέψη ή συναίσθημα που την κρατά ολημερίς σε μια «σκληρή ρέμβη» -καθισμένη στον σκληρό βράχο- πλάι στη θάλασσα.

Η αναφορά στη γεύση των χειλιών της κοπέλας αποτελεί ίσως ένδειξη πως ο συνομιλητής της, φίλησε τα χείλη της, μα μπορεί να ληφθεί και ως απλή αναφορά στη συναισθηματική της κατάσταση, η οποία είναι έκδηλη στην έκφραση του προσώπου της και κατ' επέκταση στα χείλη της.

Το ερώτημα που της θέτει το ποιητικό υποκείμενο -Μα που γύριζες- δεν έχει να κάνει τόσο με μια κυριολεκτική περιπλάνηση της κοπέλας, όσο με μια εσωτερική αναζήτηση και μια παράδοση στις προσωπικές της ανησυχίες.

Ενδιαφέρουσα είναι η αντίθεση ανάμεσα στην έφηβη και ευμετάβλητη ηρωίδα και την πέτρα που αλλάζει μόνο μέσα από την πολύχρονη τριβή με τα κύματα της θάλασσας.

Η ηρωίδα, που κάθεται στη φαινομενικά αμετάβλητη πέτρα, είναι μια έφηβη κοπέλα που βιώνει τις συνεχείς μεταβολές στη διάθεση αλλά και στον τρόπο θέασης της ζωής, που χαρακτηρίζουν τα χρόνια της εφηβείας.

Επίσης στο ίδιο ποίημα 'έχουν το στίχο:

- Μα που γύριζες;

Ολονυχτίς τη σκληρή ρέμβη της πέτρας και της θάλασσας

Σου 'λεγα να μετράς μες στο γδυτό νερό τις φωτεινές του μέρες

Ο ποιητής επανέρχεται με την ερώτηση-μοτίβο του ποιήματος, η οποία αποτελεί εντέλει συνεκτικό δεσμό μεταξύ των ενοτήτων του ποιήματος.

Η εσωτερική περιπλάνηση της κοπέλας φανερόνεται τώρα πως έχει ιδιαίτερα μεγάλη διάρκεια, μιας και το ολημερίς της πρώτης στροφής, γίνεται τώρα ολονυχτίς, υποδηλώνοντας πως η συναισθηματική της αναστάτωση συνεχίζει να κρατά την ηρωίδα απομονωμένη στους συλλογισμούς της.

Το ποιητικό υποκείμενο αναφέρει πως συμβούλευε την κοπέλα από πριν, από τότε που ήταν νεότερη, να απολαμβάνει όσο περισσότερο μπορεί τη ζωή της. Οι εικόνες της στροφής αυτής αναφέρονται ουσιαστικά στη χαρά της ζωής και στην ομορφιά που αυτή κρύβει, ιδίως για τους νέους που δεν έχουν ακόμη γνωρίσει τις δυσκολίες και τις πολλαπλές ευθύνες που συχνά την καθιστούν πικρή για τους ενήλικες.

Η παρότρυνση για απόλαυση της ζωής αισθητοποιείται μέσα από εικόνες φωτός, που είναι ιδιαίτερα προσφιλείς στον Ελύτη. Ο ποιητής, λοιπόν, συμβούλευε την κοπέλα να μετρά στο νερό της θάλασσας τις φωτεινές του μέρες (εξαιρετική εικόνα που μας παραπέμπει στη διάθλαση του φωτός μέσα στο νερό της θάλασσας), να χαιρέται την αυγή -τη νέα μέρα- των πραγμάτων ανάσκελη, σε μια στάση δηλαδή ενδεικτική της ανεμελιάς, να γυρνά στους κίτρινους κάμπους μ' ένα τριφύλλι φως (άλλη μια εικόνα που κυριαρχεί το φως και η εφηβική ευδαιμονία).

Κατεβαίνοντας προς τους γυαλούς τους κόλπους με τα βότσαλα

Ήταν εκεί ένα κρύο αρμυρό θαλασσόχορτο

Μα πιο βαθιά ένα ανθρώπινο αίσθημα που μάτωνε

Κι άνοιγες μ' έκπληξη τα χέρια σου λέγοντας τ' όνομά του

Ανεβαίνοντας ανάλαφρα ως τη διαύγεια των βυθών

Όπου σελάγιζε ο δικός σου ο αστερίας.

Η στροφή αυτή μας οδηγεί πέρα ως τη σταδιακή ενηλικίωση της κοπέλας, η οποία απρόσμενα έρχεται σ' επαφή με τον πόνο που κρύβει η ζωή. Η αθώα περιπλάνησή της στους γυαλούς με τα βότσαλα και το αρμυρό θαλασσόχορτο, το πέρασμά της δηλαδή στις ομορφίες της ζωής, θα ακολουθηθεί από τη γνώριμία με τη σκληρή πλευρά της ζωής, με τον πόνο που συνοδεύει κάθε ζωντανή ύπαρξη, «ένα ανθρώπινο αίσθημα που μάτωνε». Η Μαρίνα περνώντας από την ηλικία της ανεμελιάς στην ενηλικίωση, θα γνωρίσει και τον πόνο, αδιάφορο αν αυτός προέρχεται από τον έρωτα ή από κάποια άλλη εμπειρία. Εκείνο που έχει σημασία είναι ότι η νεαρή κοπέλα θα περάσει κι αυτό το στάδιο, το βάπτισμα, τη σκληρότητα της ψυχής, στο δάκρυ και στην απογοήτευση.

Η κοπέλα μένει έκπληκτη μπροστά στο αναπάντεχο αίσθημα που της προκαλεί πόνο κι αναφωνεί το όνομά του (ίσως ο έρωτας), μη μπορώντας να πιστέψει την οδύνη που της προκάλεσε. Κι αμέσως ανεβαίνει προς τη διαύγεια των βυθών (οξύμωρο) που υποδηλώνει την επιστροφή της κοπέλας στην κατάσταση της αθώας ειλικρίνειας που τη χαρακτηρίζει, η κοπέλα επιστρέφει εκεί που τα συναισθήματα είναι καθαρά, στο χώρο όπου κινείται η δική της ψυχή –ο δικός της αστερίας.

2. Προσανατολισμοί: «ΕΠΕΤΕΙΟΣ» ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

ΕΦΕΡΑ ΤΗ ΖΩΗ ΜΟΥ ΩΣ ΕΛΩ (Οδυσσέας Ελύτης)

στο σημάδι ετούτο που παλεύει

πάντα κοντά στη θάλασσα

νιάτα στα βράχια επάνω, στήθος

Με στήθος προς τον άνεμο

Πού να πηγαίνει ένας άνθρωπος

Που δεν είναι άλλο από άνθρωπος

Στο ποίημα «Επέτειος» της συλλογής του Οδυσσέα Ελύτη *Προσανατολισμοί* τα συμβάντα της ζωής περιγράφονται μέσα από παραθαλάσσιες εμπειρίες, στις οποίες ο ποιητής «αναθέτει το χρέος να αντιπροσωπεύσουν ποιητικά το σύνολο της παρελθούσας ζωής του». Οι εικόνες εδώ στηρίζονται στο θαλασσινό λεξιλόγιο, ικανότερο να εκφράσει την απορία και να αντικαταστήσει την έλλειψη της ουσιαστικής με τους ανθρώπους επαφής. Οι τέσσερις συμμετρικές στροφές που αρχίζουν με το γνωστό στίχο: «Έφερα τη ζωή μου ως εδώ» προκαλούν μιαν αίσθηση ανησυχίας συγκρατημένου ρυθμού. Ο Ελύτης «ανέκαθεν τολμηρός ποιητής, με υψηλή ιδέα της τέχνης και της αποστολής του και με την πεποίθηση ότι ο λόγος ωθεί (...) δεν δίστασε από τα πρώτα του ποιήματα να χρησιμοποιήσει τον ζωτικό λόγο, άμεσο ή μόλις καλυπτόμενο από διαφανείς μεταφορές, που συχνά έπαιξαν ρόλο όχι λειτουργικό-υποβλητικό, αλλά επικουρικό ενός ευθέως νοήματος».

3. Μονόγραμμα:

Τα δυο μικρά ζώα, τα χέρια μας

Που γύρευαν ν' ανέβουνε κρυφά το ένα στο άλλο

Η γλάστρα με το δροσάχι στις ανοιχτές αυλόπορτες

Και τα κομμάτια οι θάλασσες που ερχόντουσαν μαζί

Πάνω απ' τις ξερολιθιές, πίσω απ' τους φράχτες

Την ανεμόνα που κάθισε στο χέρι σου

Κι έτρεμε τρεις φορές το μωβ τρεις μέρες πάνω από τους καταρράχτες

Σ' αυτούς τους στίχους τονίζεται η συνεχής παρουσία της θάλασσας, τονίζει την καλοκαιρινή ατμόσφαιρα των εμπειριών και μπορεί να νοείται ακόμη κι ως η αλμύρα πάνω στα σώματά τους.

4. «Το Φωτόδεντρο και η δέκατη Τέταρτη Ομορφιά»

Μικρή	Πράσινη	Πράσινη	Θάλασσα	δεκατριώ	Θάλασσα	
Μικρή	πράσινη	θάλασσα	δεκατριώ	χρονώ		
Πού	θά	θέλα	νά	σέ	υίοθετήσω	
Νά	σέ	στείλω	σχολείο	στήν	Ίωνία	
Νά	μάθεις	μανταρίνι	καί		ἄψινθο1	
5						
Μικρή	πράσινη	θάλασσα	δεκατριώ	χρονώ		
Στό	πυργάκι	τοῦ	φάρου	τό	καταμεσήμερο	
Νά	γυρίσεις	τόν	ἥλιο	καί	ν'	ἀκούσεις
Πῶς	ἦ	μοίρα	ξεγίνεται	καί		πῶς
Από	λόφο	σέ	λόφο			συνεννοούνται
10						
Ακόμα	οἱ	μακρινοί	μας		συγγενεῖς	
Πού	κρατοῦν	τόν	ἀέρα	σάν	ἀγάματα	
Μικρή	πράσινη	θάλασσα	δεκατριώ		χρονώ	
Μέ	τόν	ἄσπρο	γιακά	καί	τήν	κορδέλα
Νά	μπείς	ἀπ'	τό	παράθυρο	στή	Σμύρνη2
15						
Νά	μοῦ	ἀντιγράψεις	τίς	ἀντιφεγγιές	στήν	ὄροφή
Από	τά	Κυριελέησον	καί	τά	Δόξα	Σοι
Καί	μέ	λίγο	Βοριά	λίγο		Λεβάντε
Κύμα	το	κύμα	νά	γυρίσεις		πίσω
Μικρή	πράσινη	θάλασσα	δεκατριώ			χρονώ
20						
Γιά	νά	σέ	κοιμηθῶ3			παράνομα
Καί	νά	βρίσκω	βαθιά	στήν	ἀγκαλιά	σου
Κομμάτια	πέτρες	τά	λόγια	τῶν		Θεῶν
Κομμάτια	πέτρες	τ'	ἀποσπάσματα	τοῦ		Ἡράκλειτου4.

<<Στη Μικρή Πράσινη Θάλασσα>>, από τα πιο λεπτά και ευαίσθητα ποιήματα του Ελύτη, η Κόρη / Ποίηση οδηγεί τον ποιητή προς μία ερωτική βίωση της ελληνικής παράδοσης.

Στο ποίημα αυτό είναι πολύ φανερή η θαλασσινή οντότητα της Κόρης, όπως η αντίστοιχη καταγωγή της ποίησης του Ελύτη. Επιθυμία του ποιητή είναι το μικρό κορίτσι να μαθητεύσει εκεί που έθαλλε το κάλλος και η σπιρτάδα της ιωνικής σκέψης που τόσο έχει ελκύσει τον Ελύτη. Η επανάληψη της τρυφερής επίκλησης οδηγεί την Κόρη στο μυστήριο του φωτός, κεντρικό θέμα στην ποίησή του, και στο πώς μπορεί να κατανοήσει τη μεταφυσική του ήλιου. Να μάθει να προσεγγίζει τον κόσμο με τις αισθήσεις (ακούσεις, κρατούν) και να δεθεί με την παράδοση, τόσο την μακρινή όσο και τη χτεσινή, των γονιών του (στ. 13-14) κι ακόμη εκείνη της Ορθοδοξίας (στ. 15-16), αλλά και της ελληνικής φύσης (στ. 17-18). Στο τέλος του ποιήματος με μία αντιστροφή των πραγμάτων μαθητής γίνεται ο ποιητής, ο οποίος μέσα από τη μυητική διαδικασία του έρωτα θα μπορέσει να ψηλαφήσει και να μάθει τα όσα ελάχιστα έχουν φτάσει ως αυτόν».

Στο σύστημα των εθνικών αντιλήψεων των Ελλήνων για τον καθημερινό τους βίο το μεσογειακό στίγμα είναι εμφανές και νομοτελειακό, καθορισμένο από τον κοινό ή συγγενικό χαρακτήρα πολλών θεμελιακών παραγόντων. Από τη δέσμη τους θα ξεχωρίσουμε και θα θέσουμε στο επίκεντρο την ισχυρή δύναμη της μεσογειακής φύσης, τη θάλασσα. Οι ποιητές στους οποίους αναφερόμαστε γεννήθηκαν δίπλα στη θάλασσα: ο Ρίτσος στη Μονεμβασιά, ο Ελύτης στην Κρήτη. Η θάλασσα μπήκε στη ζωή τους με τις πρώτες εντυπώσεις και σφράγισε τις προσλήψεις τους, την καλλιτεχνική τους ματιά και ιδιοσυγκρασία. «...Για πολλούς από μας οι πλώρες των καραβιών έχουν μια θέση στο παιδικό μας εικονοστάσι» ομολογεί ο Σεφέρης, και ο Ρίτσος στο όψιμο «Τερατώδες αριστούργημα» θυμάται πως έμεινε ώρες και ώρες από

μικρό παιδί στον βράχο της Μονεμβασιάς «με ασάλευτα τα βλέφαρά μου // αγνάντια στη Μυρτώα Θάλασσα αντιγράφοντας τη στάση ενός μαρμάρινου Ποσειδώνου».

Η μόνιμη ψυχοσωματική επαφή με τη θάλασσα ανοίγει στον παιδικό μικρόκοσμο τη διάσταση απεραντοσύνης που αγγίζει όχι μόνο τις παραστάσεις του χώρου αλλά κατηγορίες όπως η αιωνιότητα, η κίνηση, ο αγώνας, η αναζήτηση. Για τον Ρίτσο γίνεται επιπλέον σύμβολο αντίστασης στον θάνατο, στις βαριές οικογενειακές απώλειες, στη φυμιάτωση που απειλούσε και τη δική του ζωή. Με τις ανεξίτηλες εντυπώσεις των παιδικών και νεανικών του χρόνων συνδέει και ο Ελύτης τη δική του βίωση της φύσης ως κληρονομιάς των προγόνων, ουσίας που διαποτίζει όλο του το είναι. Πολύ πριν από τις πρώτες ποιητικές δοκιμές ένιωθε μέσα του το σκίρτημα της μυθογένεσης, όπου το Αιγαίο δεν ήταν ένα γεωγραφικό locus αλλά η ίδια η μοίρα, «ένα είδος δακτυλικό αποτύπωμα». Στην ποίηση του Σαφέρη τα πολυσήμαντα σύμβολα της θάλασσας στρέφονται κυρίως προς την οικουμενική θέαση της ιστορικής μοίρας του ελληνικού κόσμου. Εδώ μπορούμε να θυμηθούμε και μια όμορφη συνειρμική αλυσίδα του Ελύτη: «Πρέπει να ξέρεις ν' αρπάξεις τη θάλασσα από τη μυρωδιά για να σου δώσει το καράβι και το καράβι να σου δώσει τη Γοργόνα κι η Γοργόνα τον Μεγαλέξανδρο και όλα τα πάθη του Ελληνισμού». Το θέμα της θάλασσας διαμορφώνεται σαν μοιροφόρο της ελληνικής ιστορίας, σύμβολο της τραγικής δοκιμασίας αλλά και της προσδοκίας του Ελληνισμού, των ηθικών του αρχών («Θέληση του Έλληνα να είναι δίκαιος, να είναι ελεύθερος, να φυλά τη γλώσσα του.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ: «ΤΟ ΕΜΒΑΘΗΡΙΟ ΤΟΥ ΩΚΕΑΝΟΥ»

ΘΑΛΑΣΣΑ θάλασσα

στο νου στην ψυχή και στις φλέβες μας θάλασσα.

Είδαμε τα πλοία να φέρνουν τις μυθικές χώρες

εδώ στην ξανθή αμμουδιά

όπου αργοπορούν οι βραδινόι οδοιπόροι.

Ντύσαμε τις παιδικές αγάπες μας

με νοπά φύκια.

Προσφέραμε στους θεούς της ακρογιαλιάς

όστρακα στιλπνά και βότσαλα.

»

Κάποιοι στίχοι από την ποιητική του σύνθεση «Μυθιστόρημα», γραμμένοι το 1934, Γ.Ρίτσος

Μετακινώντας τσακισμένες πέτρες, ανασαίνοντας

τη δροσιά του πεύκου πιο δύσκολα κάθε μέρα,

κολυμπώντας στα νερά τούτης της θάλασσας

κι εκείνης της θάλασσας

χωρίς αφή

χωρίς ανθρώπους

μέσα σε μια πατρίδα που δεν είναι πια δική μας

ούτε δική σας.

Έξω στο λιακωτό σιμά στη θάλασσα

το βραδινό τραπέζι μας λιτό.

Μούσκενε στο κρασί ψωμί σταρένιο η Άνοιξη

και το φεγγάρι μυστικά ζωγράφιζε

στα ελληνικά χωματένια λαγήνια

σκηνές από την Τροία.

Είχαμε τον κήπο μας στην άκρη της θάλασσας.

Απ' τα παράθυρα γλυστρούσε ο ουρανός

κ' η μητέρα καθισμένη

στο χαμηλό σκαμνί

κεντούσε τους αγρούς της άνοιξης

με τ' ανοιχτά κατόφλια των άσπρων σπιτιών

με τα όνειρα των πελαργών στην αχυρένια στέγη

γραμμένη στη γλαυκή διαφάνεια

Εσύ δεν είχες έλθει ακόμη.

Κοιτούσα τη δύση και σ' έβλεπα

- μια ρόδινη ανταύγεια στα μαλλιά σου

- ένα μειδίαμα σκιές βαθιά στη θάλασσα.

Η μητέρα μου κρατούσε τα χέρια.

Μα εγώ

πίσω απ' τον τρυφερό της ώμο

πίσω απ' τα μαλλιά της τα χλωμά

στρωτά μ' ένα άρωμα υπομονής κ' ευγένειας

κοιτούσα σοβαρός τη θάλασσα.

Ένας γλάρος με φώναζε

στο βάθος της εσπέρας

εκεί στη γαλανή καμπύλη των βουνών. (Γιάννης Ρίτσος)

Ήλιε, Ήλιε

που βάφεις μ' αίμα τη θάλασσα

γυμνός προσφέρομαι στη φλόγα σου

να φωτίσω τα μάτια των ανθρώπων.

Αδέλφια μου

ακούστε τη φωνή σας, τη φωνή μου

ακούστε το τραγούδι του ήλιου και της θάλασσας.

Είναι αποσπάσματα από τη Συλλογή «**Το Εμβατήριο του Ωκεανού**» γράφτηκε από τον Γιάννη Ρίτσο στα 1939 – 1940. Ο τίτλος («**Το Εμβατήριο του Ωκεανού**») σχετίζεται άμεσα με την **μουσική**, όπως άλλωστε και κάποιοι άλλοι τίτλοι έργων του Ρίτσου αυτής της περιόδου («**Το τραγούδι της αδελφής μου**» - 1937, «**Εαρινή συμφωνία**» - 1938, «**Παλιά μαζούρκα σε ρυθμό βροχής**» -1943). Αυτή η άμεση σχέση της σύνθεσης με τη μουσική φανερώνεται μέσα από πολλούς στίχους:

*Κηδέσαμε προχτές το πρώτο χελιδόνι
με τα θλιμμένα φ λ ά ο υ τ α των λουλουδιών.*

... και τ ρ α γ ο υ δ ά μ ε τη θάλασσα

κοιτώντας το ασημένιο σύννεφο

πλάι στ' ανοιξιάτικο φεγγάρι.

Ακούσαμε το τ ρ α γ ο ύ δ ι της θάλασσας

και δε μπορούμε πια να κοιμηθούμε.

... μετέωρο κατάφωτο ασήγαστο

το τ ρ α γ ο ύ δ ι της θάλασσας...

Έξω από τα παράθωρα το γαλινό κ ι θ ά ρ ι σ μ α του μπάτη...

Φτιάξαμε τον α υ λ ό μας

με τα κόκκαλα που πέταξε χτες βράδι

μπρος στην αυλή μας η φορητόνα τ ρ α γ ο υ δ ώ ν τ α ς.

Άκουσε το τ ρ α γ ο ύ δ ι μας μητέρα

το τ ρ α γ ο ύ δ ι του νέου ταξιδιού...

Η θάλασσα δεν κλαίει.

Τ ρ α γ ο υ δ ά ε ι.

Μες στη ματιά των κοριτσιών τρεμίζει ο ήχος

ενός μεγάλου δάσους πρωινού

μια μ ο σ ι κ ή διαύγεια

κι εμπιστοσύνης.

Στο παιδικό προσκέφαλο γυαλιστερά κοχύλια

κυανές φωνές του ωκεανού

οι Σειρήνες με λ ύ ρ ε ς από κόκκαλα ψαριών.

... κι αν μ ε λ ω δ ο ύ ν τον ύπνο της ωχρής γαλήνης...

... τα παιδικά μας μάτια οσφραίνονταν τη σιωπή

άκουγαν την έλευση της νύχτας

άκουγαν το φ λ ά ο υ τ ο της ομορφιάς...

Αν είναι το κύμα ζεστότερο απ' την αγάπη

και το καράβι ζεστότερο απ' το λιμάνι

εσύ το ξέρεις

καθώς τ ρ α γ ο υ δ ά ε ι στα μαλλιά σου η φυγή...

Πού πήγε η ο ρ χ ή σ τ ρ α των μικρών κοριτσιών

στον παραθαλάσσιο κήπο...

Ας φύγουν όλα. Ας φύγουν όλα.

Εγώ θα μείνω πάλι

άντικρυ στον πλατύ ουρανό

άντικρυ στη μεγάλη θάλασσα

δίχως πικρία και παράπονο

να τ ρ α γ ο υ δ ώ.

*Μας πήραν το θαλασσινό τ ρ α γ ο ύ δ ι
μας δέσαν τα θαλασσινά μας πόδια.
...θυμάσαι το γέρο καπετάνιο
που ξέχασε το λιμάνι κοιτάζοντας τ' αστέρια
για να κερδίσει τη νύχτη τ ρ α γ ο υ δ ώ ν τ α ς τη θάλασσα;
Η μεγάλη ά ρ π α του λυκόφωτος
αφημένη στην ποκνή σκιά του δάσους.
Τ ρ α γ ο ύ δ ι βραδινό πάνω απ' τους πόντους
συντροφευμένο με την απουσία των πραγμάτων
που ανθίζουν στον αιώνιο κύκλο
της σιωπής και της αγάπης.*

*...για κάποιους Άγγελους ξανθούς
που αρραβωνιάστηκαν τη θάλασσα
και ξέχασαν το θεό
παίζοντας σ ά λ π ι γ γ ε ς αλλόφρονες...
Το αιώνιο τ ρ α γ ο ύ δ ι του πόντου απαντά στο κενό
και γεμίζει το μηδέν με καρδιά και με ήλιο.
Αδέλφια μου
ακούστε τη φωνή σας, τη φωνή μου
ακούστε το τ ρ α γ ο ύ δ ι του ήλιου και της θάλασσας.*

Όπως δηλώνεται από τον τίτλο, **κύριο θέμα** της Συλλογής είναι η **θάλασσα**... Η απόφαση για ένα ταξίδι μακρινό, η φυγή από τη στυγή πραγματικότητα, η επιστροφή στην αγνότητα των παιδικών χρόνων αποτελούν θέματα που ήταν συνηθισμένα στην εποχή του μεσοπολέμου. Αναμφισβήτητα, στο «Εμβατήριο του ωκεανού» το όνειρο... του μεγάλου ταξιδιού τρέφεται με μνήμες από τον βράχο της Μονεμβασιάς, γενέτειρας του Γιάννη Ρίτσου.

«...Η μέθη της νύχτης και του έρωτα, η ασυγκράτητη δίνα της ζωής, η αίσθηση ευδαιμονίας εναρμονίζονται με το φυσικό περιβάλλον όπου κυριαρχούν οι βασικές μεσογειακές συνισταμένες – ο ήλιος και η θάλασσα. Άλλο κοινό σημείο, επίσης πυλώνας της ελληνικότητας, είναι το **μοτίβιο του ταξιδιού**. Το ταξίδι, ο δρόμος λειτουργούν ως σύμβολα της πορείας, ατομικής και συλλογικής, του Ελληνισμού, που στον Ρίτσο προβάλλει προς το παρόν περισσότερο στη μυθοποιούμενη, συμβολική διάσταση. «Τα δύο συνθετικά λυρικά ποιήματα του Ρίτσου –“Εαρινή συμφωνία” (1937-1938) και “Το εμβατήριο του ωκεανού” (1939-1940)– είναι το “αστείο ασμα” για την αγάπη και την ομορφιά της ζωής, που αναβλύζουν “απ’ τη πληγή”, για το “ρίγος της αιώνιας διάρκειας”...».

Το εκπληκτικό είναι ότι στη Συλλογή «Το Εμβατήριο του ωκεανού» καλύπτεται συμβολικά ένα τεράστιο χρονικό διάστημα: συγκεκριμένα από τον Τρωικό Πόλεμο και τις περιπέτειες του Οδυσσέα μέχρι σήμερα...

*Έξω στο λιακωτό σιμά στη θάλασσα
το βραδινό τραπέζι μας λιτό.
Μούσκενε στο κρασί ψωμί σταρένιο η Άνοιξη
και το φεγγάρι μυστικά ζωγράφιζε
στα ελληνικά χωματένια λαγήνια
σκηνές από την Τροία.*

Το «Εμβατήριο του ωκεανού» είναι κατά βάση ένα ποίημα με καθαρά συμβολικό χαρακτήρα, **και συμβολίζει τη φανταστική αποδημία που έχει ήδη επιχειρήσει ο Γιάννης Ρίτσος**. Το μακρινό ταξίδι, και μάλιστα το διάπλους του ωκεανού, είναι η πύλη της ελευθερίας, τόσο για τα μικρά παιδιά όσο και για τους ποιητές. Και ο ομηρικός Οδυσσέας, ο «πολύτροπος» ήρωας της «Οδύσσειας», είναι ο ενσαρκωτής της θαλασσινής περιπέτειας...

*Καθώς Εκείνος έβγαίνει απ' τη θάλασσα γυμνός
χρυσός απ' τ' αυγινό νερό...*

«Ο Οδυσσέας κινείται σε χρόνο μυθικό. Εκτός από τον Οδυσσέα, ο οποίος εμφανίζεται στο ποίημα είτε ως «Εκείνος» (*Καθώς Εκείνος έβγαίνει απ' τη θάλασσα γυμνός...*), είτε με το όνομά του (...*και στα περβάζια του νησιού στενάζαν τα κορίτσια / που αρραβωνιάστηκαν τον Οδυσσέα*), στο «Εμβατήριο του ωκεανού» συναντάμε και δυο ακόμη πρόσωπα από τον μυθικό χώρο του ομηρικού έπους, τον Λαέρτη (*Ο Λαέρτης με το σκόλο του βράχο / θα περιμένει μάταια*) και τη Ναυσικά (...*φεύγαν η Ναυσικά κ' οι ωραίες παρθένες έντρομες / πίσω απ' τα δέντρα...*). Παρούσες και οι Σειρήνες και η Ιθάκη (*Πελαγία πουλιά στο φως και την αλμύρα / όνειρα ταξιδιών, μεγάλα ιστία / τ' αυτιά μας ασφράγιστα στις φωνές των Σειρήνων / τα μάτια μας άγρυπνα. / Δεν υπάρχει καπνός μήτε Ιθάκη. / Άλλον ορίζοντα δεν έχουν πια οι ορίζοντες*).

Οι εικόνες της θάλασσας και γενικότερα του φυσιολατρικού στοιχείου, τις οποίες ο Ρίτσος «ζωγραφίζει» με την ξεχωριστή δεξιοτεχνία του σε ολόκληρη τη Συλλογή, μας μαγεύουν και μας αφήνουν άφωνους...

*Είχαμε τον κήπο στην άκρη της θάλασσας.
Σύννεφο ασημένιο πλάι στο φεγγάρι.
Χρώματα πρωινά διαλυμένα στο νερό
πυρκαϊές δειλινών στους ώμους των γλάρων...
Εμείς το σπίτι μας το χτίσαμε στη θάλασσα.
Είναι μαργαριτάρια στα κοχύλια
κ' είναι μεγάλα δάση κοραλλιών στους έρημους βουθούς.
Πίσω απ' τους βράχους έρπει ερημική
η ασημένια σκέψη της σελήνης.
Φτερούγισμα θαλασσινών πουλιών
στις άφρονες σπηλιές των βράχων...*

Ο επίλογος της υπέρροχης αυτής ποιητικής σύνθεσης είναι κυριολεκτικά συναρπαστικός· ο ποιητής απευθύνεται κατ' αρχάς στον Ήλιο – το δεύτερο βασικό μοτίβο μετά τη θάλασσα –, στη φλόγα του οποίου «προσφέρεται», και στους συνανθρώπους του, στ' «αδέλφια» του, στα οποία απευθύνει παραινεση – παράκληση ν' ακούσουν «το τραγούδι του ήλιου και της θάλασσας»...

*Ήλιε, Ήλιε
που βάφεις μ' αίμα τη θάλασσα
γυμνός προσφέρομαι στη φλόγα σου
να φωτίσω τα μάτια των ανθρώπων.
Αδέλφια μου*

ακούστε τη φωνή σας, τη φωνή μου

ακούστε το τραγούδι του ήλιου και της θάλασσας.

Όταν διαβάσει κάποιος το «Εμβυτήριο του ωκεανού», έχει την αίσθηση πως βρίσκεται σε κάποιο ακροθαλάσσι κι ακούει, στ' αλήθεια, «το τραγούδι του ήλιου και της θάλασσας».

2. «Οι γερόντισσες κι η θάλασσα»

Ο Γιάννης Ρίτσος στο ποίημα του «Οι γερόντισσες κι η θάλασσα» διεισδύει στο πεδίο της συγκρότησης ολοκληρωμένων ποιητικών χαρακτήρων. Οι επτά γερόντισσες, διαθέτοντας πλέον συσσωρευμένη πείρα, ανατέμνουν τη δική τους ζωή, τη δική τους πορεία στη ζωή, τη δική τους μνήμη. Ο ποιητής δημιουργεί ένα λιτό σκηνικό, εκεί όπου τον πρώτο και τον τελευταίο λόγο τον έχει η θάλασσα, γύρω από την οποία οι γερόντισσες έστησαν το βίος τους. Ο Γιάννης Ρίτσος τις προσδίδει τα χαρακτηριστικά μιας έντονης λαϊκότητας στο λόγο και την εμφάνιση, λαϊκότητα που διαπερνά και νοηματοδοτεί το ποίημα.

Οι επτά ομοίμορφα ντυμένες γερόντισσες, σαν σε χορό αρχαίας τραγωδίας, αφηγούνται τα περασμένα, ανατέμνουν το πεδίο της μνήμης, «συγκροτούν» τη σταθερή στάση ζωής ως απάντηση στον τωρινό χρόνο, κοιτούν με το βλέμμα στραμμένο στο κοντινό και επερχόμενο μέλλον, όχι με τον τρόπο της συνταύτισης με τις προσδοκίες που γεννά και φέρει το μέλλον, αλλά μέσω και διά της συμπερίληψης του «ήρθαμου» θανάτου, ενός θανάτου που αποτελεί «έργο» μιας σταθερής ζωής. Ο ποιητής εξετάζει παράλληλα τη δική του πορεία στο χώρο και στο χρόνο, το δικό του υπόκωφο πέρασμα από τη ζωή και τις εκφάνσεις της στην ποίηση ως τρόπο συμπερίληψης των ανθρώπων, ως τρόπο θέασης του γίνεσθαι. Ο Γιάννης Ρίτσος, ένας ποιητής της εποχής του, τόνισε ιδιαίτερα την αξία της ποίησης σε δύσβατους καιρούς.

«Όλες μαζί: Τα καράβια φύγανε, οι άντρες μας φύγανε, τα παιδιά μας φύγανε», δεν ξέρουμε ποιος έφυγε, ποιος έμεινε, δεν ξέρουμε γιατί 'ρθαμε, γιατί μένουμε, γιατί φεύγουμε, δεν ξέρουμε ποιος πνίγηκε στη θάλασσα, ποιος σκοτώθηκε στο βουνό, τι απογίνανε οι άλλοι -τσουκνίδες φουτρώσανε στο καύκαλο τους; κβουρομομένες γεννάνε τ' αγιά τους στα πλευρά τους;- δεν ξέρουμε: ξεχάσαμε, του σκορπιού το δάγκωμα, το καρφί στο κούτελο».

Οι γερόντισσες, μεταξύ παύσης και φωνής, μεταξύ σιωπής και έντασης, αφηγούνται τα τετελεσμένα με μία νοσταλγία επιστροφής στον γενέθλιο και αργέγονο μύθο της ζωής: «δεν ξέρουμε ποιος έφυγε, ποιος έμεινε, δεν ξέρουμε γιατί 'ρθαμε, γιατί μένουμε, γιατί φεύγουμε», λένε. Είναι αυτή η αμφιβολία, ή ορθότερα μια τύπος γραμμική αφήγηση που δεν ζητά απάντηση ή απαντήσεις. Τώρα, σε αυτό το πεδίο, σε αυτόν τον «χώρο» σημασία έχουν η αφήγηση και η εξιστόρηση, η αναπαράσταση του μικρού νησιού και της θάλασσας ως «μήτρες» της απώλειας και της απουσίας αγαπημένων και μη προσώπων. Και ακριβώς στην ποίηση του Γιάννη Ρίτσου εμφανίζεται η απώλεια, φυσική-σωματική, η απώλεια ως απομάκρυνση και ως θάνατος.

Ο ποιητής δεν αναζητεί την κάθε φορά σημαντική απάντηση παρά αφήνει τον ποιητικό του λόγο να ρέει αβίαστα, διατρέχοντας εκείνη την κρίσιμη ισορροπία σιωπής -αφήγησης μεγάλων- ιστορικών γεγονότων και μικρών πράξεων. Η λυρική της αφήγησης δίνει τη θέση της σε αυτό που θα ονομάζαμε καθημερινό ρεαλισμό. Στην ποίηση του, ο καθημερινός ρεαλισμός προσλαμβάνει τα χαρακτηριστικά της συμπύκνωσης μίας συγκεκριμένης στάσης ζωής.ενός διαρκούς επαναπροσδιορισμού της θέσης της ποίησης. Αυτός ο καθημερινός ρεαλισμός είναι ιδιαίτερα έντονος και διάχυτος στο ποίημα του «οι γερόντισσες κι η θάλασσα». Οι γερόντισσες του Γιάννη Ρίτσου, σύνθετες και πολλαπλές φιογούρες, δεν αντιμετωπίζουν το τραύμα της απώλειας «βουβά»..

Αντιθέτως, όλες μαζί και η καθεμία ξεχωριστά, ρίχνουν «αλάτι στην πηγή», ανασυγκροτούν τη μεγάλη εικόνα της οικογενειακής εστίας η οποία δεν έχει ως συμβολικό επίκεντρο τον οίκο, αλλά τη θάλασσα που προσφέρει ζωή και θάνατο, εγγράφουν στη μνήμη τους έναν έρωτα λιτό, άγριο και «σακατεμένο», επιτελούν λειτουργίες μητρικής αναπαραγωγής, ανασυγκροτούν το κατακεραματισμένο επίδοκο: δεν είναι η απλή επίκληση στην πρότερη και «συμμαζεμένη» ευτυχία, αλλά η μνημονική υπόμνηση του πόνου που «γεννάται» από τη σταδιακή ευτυχία, η υπόμνηση της αποδόμησης και της εκ νέου ανασυγκρότησης της ταυτότητας, η υπόμνηση ενός διαρκούς χρέους προς ότι νοείται και ορίζεται ως παράδοση του τόπου, πέρα και πάνω από τις όψεις μίας «ξεφτισμένης» εποχής.

Πλέον, η θάλασσα μετασηματίζεται σε έργο της συνένωσης ατομικότητων (επτά γερόντισσες) και σε λόγο που δεν αναπολεί (απλά) νοσταλγικά, αλλά εγγράφει τις τωρινές σημάνσεις της ιστορίας που διηγούνται οι γερόντισσες. Δίχως να αίρουν τα στοιχεία εκείνα που τις συγκροτούν και τις συγκρατούν ταυτόχρονα «ταυτοτικά», οι γερόντισσες πλοηγούν το λόγο τους τμηματικά, δίχως την ανασφάλεια που «γεννά» η φυγή, δίχως την εικόνα της λύπης. Στέκονται εκεί, στο μεταίχμιο μεταξύ φωτός και αβύσσου, αιωρούμενες στο κενό, υπενθυμίζοντας το σημαίνον που «παράγει» η ποίηση: τη χαρτογράφηση της ολότητας, την κάλυψη του «κενού». Κι αυτό ακριβώς κάνει η ποίηση του Γιάννη Ρίτσου, λιτή μέσα στην ολότητα της, με διαρκείς στιγμές έντασης, κορύφωσης και συμπύκνωσης των νοημάτων.

Μαύρος Γιώργος,Μελιάδης Αναστάσης,Μουτάφης Γιάννης.

2/5/2017